

Hoofdstuk 1 Sturen in de economie

1.1 De conjunctuur

1 a Er is sprake sterke economische groei in de volgende perioden: 1970 t/m 1974, 1984 t/m 1990, 1996 t/m 2000, 2004 t/m 2007, 2021 en 2022.

b In 1981, 1982, 2009, 2012, 2013 en 2020.

c De groei is dan een negatief percentage.

d De verandering van het bbp wordt dan gecorrigeerd voor de inflatie.

e Het reëel bbp geeft aan hoeveel er daadwerkelijk meer of minder geproduceerd wordt. Als je niet het reëel bbp zou gebruiken dan kun je dit niet zien, omdat je niet kunt zien hoeveel het bbp is veranderd als gevolg van prijsveranderingen.

2 a Het deel van de (groei van de) output dat niet verklaard wordt door (traditioneel) gemeten input van arbeid en kapitaal gebruikt in de productie.

b De output gap wordt gemeten door het verschil te nemen tussen potentiële en feitelijke groei van het bbp.

c De feitelijke groei is goed te meten. De potentiële groei kun je alleen schatten.

d Als de factorproductiviteit stijgt zal dit leiden tot een toename van het bbp. Een stijging van het feitelijke bbp dat hier het gevolg van is, zal leiden tot een daling van de output gap.

3 a In de periode 2009-2013 lag de feitelijke bbp-groei onder de potentiële bbp-groei. De output-gap was in die periode negatief. In periode 2014-2017 lag de feitelijke bbp-groei boven de potentiële bbp-groei en is er dus sprake van een positieve output-gap.

b In het begin van de periode was er sprake van een positieve output gap. Dat betekent dat er in verhouding veel is geproduceerd. Die extra productie leidde waarschijnlijk tot voorraadvorming, die ervoor zorgde dat er in verhouding minder werd geproduceerd aan het begin van de volgende periode.

4 a De golflijn geeft de feitelijke vraag en aanbod (productie) in de economie weer. De trendlijn geeft het aanbod weer zoals je dat zou kunnen verwachten op basis van de trendmatige ontwikkelingen. Vraag en aanbod leiden tot productie.

b Een aantal voorbeelden van aanbodfactoren zijn: de omvang van de beroepsbevolking, de kwaliteit van de beroepsbevolking (afhankelijk van kennisniveau), de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit (afhankelijk van kennisniveau en technologische ontwikkeling), het vestigingsklimaat. Met de aanbodkant van de economie bedoelen economen de beschikbare productiefactoren. Deze bepalen de omvang van de productiemogelijkheden.

c De vergelijking van de productiecapaciteit met de effectieve vraag geeft inzicht in de benutting van de economie. Als $EV > \text{productiecapaciteit}$ (hoogconjunctuur), dan zijn de bestedingen groter dan wat er in de economie maximaal geproduceerd kan worden. Als de $EV < \text{productiecapaciteit}$ (laagconjunctuur), dan zijn de bestedingen kleiner dan de maximaal mogelijke productie.

d In een laagconjunctuur is de productie lager dan de trendmatige ontwikkeling. De trendmatige ontwikkeling geeft de gemiddelde ontwikkeling van het bbp op lange termijn weer. In een laagconjunctuur ligt de groei van het bbp onder dat dat gemiddelde.

e Ook in een situatie van hoogconjunctuur zullen er mensen zijn die geen baan kunnen vinden. Dat kan zijn omdat ze niet de juiste kwalificaties hebben of omdat het voor mensen die een baan zoeken tijd nodig hebben om die te vinden, dit noem je frictiewerkloosheid.

5 a In de periode 2003-2005 en 2013-2017 werd de negatieve output-gap mede veroorzaakt door de werkloosheid. De werkloosheid zal op die momenten relatief hoog gelegen hebben.

b Door tekortschietende bestedingen ligt de productie dan onder de potentiële productie.

c De productiecapaciteit wordt niet volledig benut in een situatie van laagconjunctuur. Als een bedrijf hetzelfde aantal machines en personeel blijft inzetten, dan zullen de

kapitaalproductiviteit en arbeidsproductiviteit dalen. Je produceert dan immers minder met dezelfde hoeveelheid kapitaal / mensen.

d In een situatie van laagconjunctuur hebben mensen die werk zoeken minder kans om een baan te vinden. Sommige mensen zullen vanwege het feit dat ze weinig kans hebben om werk te vinden, zich niet meer aanbieden op de arbeidsmarkt.

e De natuurlijke werkloosheid is de werkloosheid die altijd aanwezig is, ook als de economie normaal draait. In een situatie van laagconjunctuur zal de werkloosheid toenemen omdat de productie daalt vanwege tekortschietende bestedingen. Dan is er sprake van conjuncturele werkloosheid.

f Op de foto zie je dat productie voor het grootste gedeelte door computers-machines gedaan wordt. Dit werk werd vroeger voor een groot deel door machinebankwerkers gedaan. Door automatisering zijn dus banen verdwenen.

6 a Het bbp groeit sterk, er is dus sprake van een hoogconjunctuur.

b Consumptieve bestedingen en vraag uit het buitenland hadden volgens de bron een positieve invloed op het bbp.

c De investeringen daalden en hadden dus een negatief effect op het bbp.

d Dalende investeringen zorgen ervoor dat de productiecapaciteit (in de toekomst) kleiner wordt / niet verder groeit. De potentiële productie neemt hierdoor af / groeit niet verder.

7 a In figuur 5 gaat het om een procentuele trendmatige groei. Elk jaar stijgt het bbp met 2%. Als je in figuur 3 kijkt zie je hoe die jaarlijkse groei er absoluut uit ziet.

b Een krappe arbeidsmarkt is een arbeidsmarkt waarbij de vraag naar arbeidskrachten groter is dan het aanbod. Bedrijven en overheid kunnen moeilijk aan personeel komen. Dan speelt al dat de $EV > trend$. De geaggregeerde vraag is zo groot dat de productiecapaciteit het niet aan kan. Het speelt dus in fase III en IV.

c In elke conjuncturele situatie kan er sprake zijn van werkloosheid. Dat is dan natuurlijke werkloosheid.

d In een hoogconjunctuur kan de feitelijke productie tijdelijk erg hoog liggen. Dit betekent dat de productie boven het potentieel ligt en dat daarmee de kans op inflatie toeneemt.

8a In de conjunctuurklok is sprake van een hoogconjunctuur. Het bbp ligt boven de trend en de conjunctuur zit ook nog in een opgaande fase.

b Bedrijven schatten de ontwikkeling van de markt in en op basis daarvan gaan ze grondstoffen en producten inkopen. Als bedrijven veel grondstoffen en producten inkopen dan verwachten ze dat er op korte of middellange termijn meer vraag komt van de consumenten en bedrijven. Die toenemende vraag is dan het begin van een conjuncturele verbetering.

c Als de bestedingen toenemen dan zullen producenten de extra productie die dat oplevert in eerste instantie willen verzorgen met het bestaande personeel. Als niet meer aan de vraag voldaan kan worden dan zullen producenten op zoek gaan naar extra personeel. Dat zorgt natuurlijk voor veel transactiekosten. Producenten zullen dit dus pas doen als het echt nodig is en daar waarschijnlijk lang mee wachten. De indicator arbeidsmarkt reageert dan dus vertraagd op de conjunctuur.

d Als de economie zich in een hoogconjunctuur bevindt, dan zal het aantal faillissementen laag zijn, er is immers veel vraag naar producten. In een laagconjunctuur zal het aantal faillissementen hoger liggen.

e Eigen voorbeeld. Bedrijven die noodzakelijke goederen en diensten verkopen zoals supermarkten, apotheken en onderwijs zijn niet gevoelig voor conjunctuur.

9 a In een situatie van overbesteding is er veel productie en dus veel vraag naar personeel. De arbeidsmarkt verkrapt dan. Er is veel vraag naar werknemers en relatief weinig aanbod.

b Voordeel: mensen kunnen makkelijk een baan vinden. Door een tekort aan arbeidskrachten zullen ook de lonen stijgen. Dit zorgt voor een hoger besteedbaar inkomen.

Nadeel: door een tekort aan arbeidskrachten zullen sommige bedrijven hun productie niet meer (of gedeeltelijk) kunnen voortzetten, of in ieder geval niet verder kunnen uitbreiden en daarmee voldoen aan de toenemende vraag. Een krappe arbeidsmarkt leidt tot hogere lonen en dus tot hogere kosten voor bedrijven.

c Er wordt gesproken over spanning op de arbeidsmarkt en dat het de eerste keer is dat het aantal openstaande vacatures hoger is dan het aantal werklozen. Dit geeft aan dat er sprake van een hoogconjunctuur is.

10 a Nee, er wordt niets gezegd over de koopkrachtontwikkeling van het bbp.

b De groei van het bbp (boven de 3%) ligt hoog. Er is dus sprake van een hoogconjunctuur.

c Bij de genoemde cijfers wordt er niets gezegd over de koopkracht van het bbp. Dus in zoverre is er sprake van geldillusie, de getallen zeggen niets over het reële bbp. De overheid publiceert hiernaast ook zogenaamde koopkrachtplaatjes. Daarin wordt wel aangegeven wat er gebeurt met de koopkracht. Die zijn echter niet in deze bron vermeld.

d Door de oorlog in Oekraïne zijn veel producten veel duurder geworden. Vooral graan en gas zijn door de spanningen in het land overal duurder geworden, omdat Oekraïne een grote graanexporteur is en door het conflict met Rusland de gaskraan langzaam wordt dichtgedraaid. Het bbp zelf is niet zozeer hierdoor gedaald, maar door de prijsstijgingen zou het reële bbp best wel eens kunnen dalen.

11a Nee, bij de berekeningen van het Nibud wordt gekeken naar koopkracht, het effect van stijgende of dalende prijzen wordt daarbij dan meegenomen.

b Dit is niet helemaal juist. Een positief koopkrachteffect betekent dat inkomens meer stijgen dan de prijzen. Het Nibud noemt hier niet "prijzen" maar "uitgaven".

c Door berekeningen te maken voor verschillende huishoudtypen kan het Nibud aangeven wie voordelen en nadelen ondervindt van het voorgestelde beleid van de overheid. Als er grote verschillen zouden optreden en de inkomensverdeling wordt onevenwichtig, dan kan de politiek hier op ingrijpen.

d Per huishouden liggen uitgaven anders. Denk maar eens aan wat mensen eten en drinken, hobby's die mensen hebben en de huisvesting van mensen.

12 a Koopkrachtplaatjes geven een algemeen beeld van hoe de koopkracht van verschillende huishoudtypen zich zal ontwikkelen.

b Politieke partijen die voor een bepaalde groep van de bevolking opkomen kunnen hiermee aangeven dat de groep die zij vertegenwoordigen er op achteruit gaat en hier dan in debatten over beginnen. De genoemde cijfers zijn natuurlijk een schatting, maar worden in de politiek dan vervolgens als een "gegeven" geïnterpreteerd als dat goed uit komt voor een politieke partij.

c Wijzigingen in wet- en regelgeving worden ruim van te voren bedacht en aangekondigd. Ook de stijging van cao-lonen wordt vaak over een langere periode afgesproken. Inflatie kun je alleen inschatten en achteraf meten. Die laatste factor is dus het lastigst te voorspellen.

d Eigen mening.

13 a Bedrijven zijn in het begin van een economisch herstel nog niet zeker van de mate en de lengte van dit herstel en bedrijven zullen dus eerst aan de groeiende arbeidsvraag als gevolg van toenemende productie voldoen met uitzendkrachten en in mindere mate / nog niet met een uitbreiding van het aantal vaste werknemers.

b In december 2005 ligt de groei van het bbp nog onder de trend, maar wel is toegenomen ten opzichte van de voorafgaande maand. Dit duidt op herstel van het bbp.

c De (boven de trend liggende) toename van de uitvoer leidt tot een herstel van de groei van het bbp, waardoor (het arbeidsvolume en daarmee) de arbeidsvraag toeneemt en de (boven de trend liggende) toename van de orders leidt tot een toename van de

investeringen en het bbp, waardoor (het arbeidsvolume en daarmee) de arbeidsvraag toeneemt.

d Groei december 2005: $1,8 - 0,5 = 1,3$; groei december – groei november = $0,25$ dus groei november is $1,3 - 0,25 = 1,05$.

14 a Als de economische groei toeneemt dan wordt er meer geproduceerd en zijn er meer arbeidskrachten nodig. Bij een gelijkblijvend of beperkt groeiend aanbod van arbeid leidt dit tot een daling van de werkloosheid.

b Bij een groei van 2% van het bbp zit de toename van de werkloosheid rond de 0% (periode 2014-2017).

c Als de output gap negatief is dan zal de feitelijke productie lager liggen dan de potentiële productie. Er is dan sprake van een laagconjunctuur en er wordt dan in verhouding weinig geproduceerd. Gevolg hiervan is dat er minder personeel nodig is en dat de werkloosheid kan oplopen. Als de output gap positief is dan kan de werkloosheid dalen.

Herhalingsopdrachten

1 a De potentiële groei geeft aan hoeveel de economie zou kunnen groeien gegeven de groei van de productiecapaciteit van de economie.

b Voor de ontwikkeling van high-tech producten heb je hoog opgeleide mensen nodig. Als je als high-tech bedrijf op de arbeidsmarkt geen goed gekwalificeerd personeel kan vinden dan kun je niet innoveren en zul je minder concurrerend zijn. Dit leidt op lange termijn tot een daling van de productie.

c De output gap is gelijk aan het verschil tussen het feitelijke en het potentiële productieniveau. Als de feitelijke groei hoog is ten opzichte van de potentiële groei dan is de output gap positief. Als de feitelijke groei laag is ten opzichte van de potentiële groei dan is de output gap negatief.

2 a Als de groei van de productieomvang onder de trend ligt, dan is er sprake van een laagconjunctuur. Het bbp groeit dan niet of maar beperkt. Door de lage productie zijn er weinig arbeidskrachten nodig en kan er werkloosheid ontstaan.

b Bij een opleving van de conjunctuur stijgen de bestedingen. Die bestedingen kunnen ondanks de stijging nog steeds onder de trend liggen. De onderbesteding is dan nog aanwezig.

c In een laagconjunctuur ligt de feitelijke groei laag ten opzichte van de potentiële groei. De output gap is dan negatief.

d Verschil: Bij een recessie is er sprake van twee opeenvolgende kwartalen van economische neergang, een krimp van de economie. Van onderbesteding is er sprake van een feitelijke groei die lager ligt dan de trend. In tegenstelling tot een recessie kan hier dus nog wel sprake van een groei boven 0%.

Overeenkomst: In beide gevallen is er sprake van een afname van de economische groei/activiteit.

3 a In een hoogconjunctuur wordt er veel geproduceerd en verkocht. Over die productie wordt dan meer belasting betaald; bijvoorbeeld btw en vennootschapsbelasting. In een hoogconjunctuur zijn er meer mensen aan het werken en stijgen de lonen, de hoeveelheid loonbelasting die mensen betalen neemt hiermee ook toe.

b De uitgaven van de overheid staan voor een groot deel vast. In een hoogconjunctuur is er soms een tekort aan mensen en producten, het geld dat je dan extra hebt, kun je dan niet direct uitgeven.

c In figuur 10 is sprake van een laagconjunctuur. De meeste indicatoren liggen onder trend en de meeste geven ook een indicatie over een afnemende conjunctuur. De laagconjunctuur is dus nog niet voorbij en zal nog slechter worden.

4 a Geldillusie is de neiging van mensen om over geld in nominale en niet in reële (voor inflatie gecorrigeerde) termen te denken.

b Op korte zal het effect van prijsveranderingen niet van belang zijn voor de belegger. De belegger zal kijken naar het rendement en de inflatie als een (vast) gegeven zien.
c Geldillusie leidt ertoe dat beleggers niet inzien dat inflatie de koopkracht aantast. Hierdoor nemen ze genoegen met lagere rendementen op hun vermogen. Ze zullen genoegen nemen met beleggingen die een laag rendement (en laag risico) hebben. De vraag naar vermogenstitels met een hoog risico (bijvoorbeeld aandelen) zal hierdoor beperkt worden en daardoor zullen deze vermogenstitels ondergewaardeerd zijn.

Verrijkingsopdracht

1 Eigen antwoord.

1.2 Conjunctuurbeleid van de overheid

15 a Dit zijn in het verleden genomen overheidsmaatregelen (die in wetten zijn vastgelegd) die zorgen voor een demping van de conjunctuur. Ze dempen zowel een hoogconjunctuur als een laagconjunctuur in allerlei maatregelen.

b Bijvoorbeeld: WW, AOW, WIA, AKW.

c Als er sprake is van een laagconjunctuur neemt vaak de werkloosheid toe. Als mensen werkloos raken, dan raken ze ook hun inkomen kwijt. Als ze in dat geval een uitkering krijgen, hebben ze toch een inkomen. Hierdoor wordt de afname van hun koopkracht beperkt.

d Bij een progressief belastingtarief betaal je procentueel meer belasting als je inkomen hoger wordt.

e In een situatie van hoogconjunctuur wordt de inkomensstijging afgevlakt door een progressief belastingtarief. Je betaalt over het hogere inkomen relatief meer belasting. In een situatie van laagconjunctuur hoef je bij een daling van je inkomen in verhouding minder belasting te betalen.

f De regelingen waar ze op gebaseerd zijn, zijn al wettelijk vastgelegd.

16 a Bij een hoogconjunctuur zal de overheid deze maatregel overwegen. Als er minder werkloosheidsuitkeringen gegeven worden kunnen ook de ontvangsten omlaag via het verlagen van de WW-premie.

b Deze maatregel werkt procyclisch op de economie. In een hoogconjunctuur de premies verlagen betekent dat het besteedbaar inkomen stijgt. Dit leidt tot extra vraag in een economie waar al overbesteding is. (In een laagconjunctuur de WW-premie verlagen werkt anticyclisch).

17 a Het spaargeld zit vast in huizen en pensioenen. In een laagconjunctuur kunnen mensen minder terugvallen op spaargelden omdat deze niet vrij beschikbaar zijn. Hierdoor wordt de daling van de bestedingen meer afgeremd.

b In een laagconjunctuur kunnen mensen minder terugvallen op spaargelden omdat deze niet vrij beschikbaar zijn. Hierdoor wordt de daling van de bestedingen minder afgeremd.

c Het overheidsbeleid op het gebied van pensioenen en huizen is geen automatische stabilisator. Het werkt tegenovergesteld. Het werkt immers procyclisch. Doordat het geld vast zit, kun je dit geld in een laagconjunctuur niet gebruiken.

18 a Nadelen van een hoogconjunctuur, zijn: (1) de productie kan niet meer stijgen, (2) een grote druk op arbeid en machines en (3) inflatie, mensen die een inkomen hebben dat niet met de prijzen meestijgt hebben hier last van.

b Voordelen van een hoogconjunctuur zijn: (1) veel productie levert veel winst op, (2) een grotere productie levert veel werkgelegenheid, (3) de werkloosheid daalt.

c Als de overheid een anticyclisch conjunctuurbeleid voert in een hoogconjunctuur, moeten de belastingen omhoog, werknemers/ consumenten zien hun besteedbaar inkomen dalen en kunnen minder besteden. Zo wordt de vraag afgeremd.

d De overheid moet in een hoogconjunctuur de economie afremmen en de belastingen verhogen. Financieel heeft de overheid de wind mee en toch verhoogt de overheid de belastingen. Dit is lastig te verkopen. Daarnaast levert een belastingverhoging in goede tijden geen kiezers op en wordt om die reden vaak achterwege gelaten.

19 a "Geheel volgens het recept van de Britse econoom Keynes (1883-1946) trokken overheden de portemonnee om de economie erbovenop te helpen." Hier wordt aangegeven dat in een situatie van laagconjunctuur de economie moet stimuleren.

b Tijdens de coronacrisis moesten veel winkels en bedrijven hun deuren verplicht sluiten. De verkoop viel voor veel bedrijven volledig stil. Wanneer de overheid niet de portemonnee zou trekken, zouden veel bedrijven binnen de kortste keren failliet zijn gegaan. Dat zou enorme schade aan de economie toebrengen, aangezien de gedachte was dat de intelligente lockdown maar een korte tijd zou duren. De overheid heeft toen

veel bedrijven overeind gehouden, in de hoop dat de economische schade beperkt zou blijven.

c De overheid houdt met de overheidssteun ook bedrijven overeind die eigenlijk geen bestaansrecht meer hadden, gewoonweg omdat het bedrijf al voor de coronacrisis niet lekker liep of omdat het bedrijf slechte leiding had. Het is over het algemeen goed dat bedrijven die niet goed lopen, failliet gaan. Dit maakt ruimte voor nieuwe ondernemingen. Er werd nu ook geld gepompt in bedrijven die allang failliet hadden moeten gaan.

20 a Aan het begin van een kabinetsperiode worden afspraken gemaakt over het reële uitgavenkader. Hierbij worden de collectieve overheidsuitgaven losgekoppeld van de overheidsinkomsten. Als er gedurende een kabinetsperiode inkomstenmeevallers zijn voor de rijksoverheid, worden die dus niet automatisch gebruikt voor extra uitgaven, maar aangewend voor het aflossen van de staatsschuld. Hetzelfde geldt omgekeerd: als het land te maken krijgt met economische teruggang heeft dit geen effect op de uitgaven in die kabinetsperiode. De afspraken worden gemaakt in reële termen, er wordt dus rekening gehouden met de koopkrachtontwikkeling.

b Geen van beide. De begroting volgt de trendmatige ontwikkeling. Het begrotingsbeleid is er dus niet op gericht de conjunctuurgolf te verzwakken of te versterken.

c Het voordeel van het reële uitgavenkader is dat hij niet conjunctuurgevoelig is en dat het meer ruimte geeft dan een begrotingsnorm die wordt beschreven als percentage van het bbp.

21 a Het land verkeert in een laagconjunctuur, want de overheid stimuleert via haar eigen bestedingen de geaggregeerde vraag. Dat doet de overheid omdat de geaggregeerde vraag te laag is.

b Het begrotingstekort stijgt door dit conjunctuurbeleid, met € 8 miljard – 2 miljard = € 6 miljard. Het inverdieneffect is € 2 miljard. Dit zijn de extra belastingopbrengsten voor de overheid als gevolg van de stijging van het binnenlands inkomen (20% van € 10 miljard).

22 a De economie gaat krimpen als de overheid bezuinigt, omdat door de bezuinigingen de geaggregeerde vraag daalt. Hierdoor dalen productie en binnenlands inkomen.

Pijlschema: $O \downarrow \rightarrow GV \downarrow \rightarrow Y \downarrow$

b De O daalt met € 12 miljard. Het gevolg is dat Y daalt met € 15 miljard. B daalt met 20% van € 15 miljard = $0,2 \times € 15 \text{ miljard} = € 3 \text{ miljard}$. Verandering van het begrotingssaldo = $-€ 3 \text{ miljard} - € 12 \text{ miljard} = -€ 3 \text{ miljard} + € 12 \text{ miljard} = € 9 \text{ miljard}$. Het saldo verbetert met € 9 miljard.

c Er is in deze situatie sprake van een uitverdieneffect. Het tekort daalt uiteindelijk minder dan de bezuiniging. De tegenvaller wordt veroorzaakt door de krimpende economie wat leidt tot minder belastingopbrengsten.

23 a Een antwoord waaruit blijkt dat de lagere loonbelasting en de daarmee gepaard gaande stijging van de nettolonen kan leiden tot lagere looneisen, waardoor de loonkostenstijging kan worden beperkt hetgeen prijsstijging kan afremmen.

b € 6,4 miljard (oorspronkelijke verlaging) – € 5,1 miljard (uiteindelijke daling) = € 1,3 miljard.

c Een antwoord waaruit blijkt dat de extra overheidsbestedingen rechtstreeks de totale bestedingen vergroten, terwijl van de toename van het netto-inkomen ten gevolge van de verlaging van de loonbelasting een deel kan worden gespaard / wegvloeit vanwege import.

d Uit het antwoord moet blijken dat de rentelasten afnemen en dat dit geld bij gelijkblijvende totale uitgaven aan nieuwe doelen kan worden besteed.

24 a Anticyclisch begrotingsbeleid. Door de coronacrisis wordt er door bedrijven minder omzet en winst gemaakt en door consumenten minder besteed. Door bedrijven te

steunen is er meer geld bij bedrijven om mensen in dienst te houden. Hierdoor zullen de bestedingen niet zo sterk dalen als ze zouden hebben gedaan zonder steun.

b Tijdens de coronacrisis vallen de bestedingen door een externe schok (lockdown) in grote mate en acuut terug. Die schok is zodanig groot dat er aanvullende maatregelen door de overheid moesten worden genomen.

c Als bedrijven overeind blijven en mensen hun werk en loon kunnen behouden, dan zullen de inkomsten uit inkomstenbelasting, btw en vennootschapsbelasting ook op peil blijven.

d Een mogelijk risico is dat er veel geld wordt uitgegeven aan bedrijven/sectoren die dat niet nodig hebben en dat sectoren of bedrijven die het wel nodig hebben geen geld krijgen. De regeling moet namelijk snel in werking worden gezet en dat kan leiden tot onnauwkeurigheid. De regeling kost de overheid ook erg veel geld. Dat kan leiden tot een fikse toename van de staatsschuld.

Herhalingsopdrachten

1

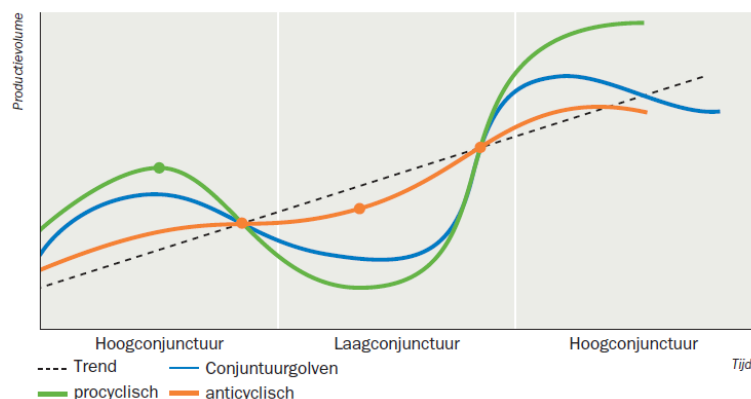
	Sterker of zwakker?	Uitleg
De overheid verhoogt alle tarieven van de inkomstenbelasting	Sterker	Bij een inkomensstijging moet meer belasting worden betaald, dit remt de conjunctuur. Er treedt meer demping op.
De overheid verlaagt de AOW-uitkeringen met 1%	Zwakker	De automatische stabilisatoren worden zwakker. Er treedt minder demping op omdat de uitkeringen worden verlaagd. Dit raakt vooral de mensen met de laagste inkomens.
De overheid schaft de kinderbijslag af	Zwakker	De kinderbijslag is een toelage voor het opvoeden van kinderen. Door deze af te schaffen is er in een laagconjunctuur minder door gezinnen te besteden.

2 a Procyclisch is een beleid dat de conjunctuurgolf versterkt. Een stijgende EV wordt nog eens extra gestimuleerd: bijvoorbeeld subsidieverstrekingen ten tijde van een hoogconjunctuur laten de EV nog verder stijgen. Een dalende EV wordt nog verder verlaagd: bijvoorbeeld belastingverhogingen ten tijde van een recessie laat de EV extra dalen.

b De lijn 'anticyclisch' moet een lijn zijn die de golf dempt: de pieken zijn minder hoog en de dalen zijn minder diep.

c De lijn 'procyclisch' moet een lijn zijn die de golf versterkt: de pieken zijn nog hoger en de dalen zijn nog dieper.

Figuur 12 De conjunctuurbeweging

3 a Bij een neerwaartse belastingmaatregel ontstaan inverdieneffecten, omdat door lagere belastingtarieven de bestedingen stijgen. De hogere effectieve vraag laat het binnenlands inkomen stijgen. Daardoor stijgen de belastingontvangsten, zodat de tariefsverlaging ten dele weer terugverdiend wordt.

b Consumenten geven dan het extra geld dat ze beschikbaar hebben niet uit. Hierdoor komt er bijvoorbeeld minder btw bij de overheid binnen. Dit noemen we ook wel het spaarlek.

c Als consumenten met het extra geld dat ze beschikbaar hebben, goederen kopen in het buitenland, dan lekt een gedeelte van het extra geld weg naar het buitenland en zal het inverdieneffect lager zijn.

Verrijkingsopdrachten

1 a Een verlaging van de belastingen leidt tot een stijging van het binnenlands inkomen. Als de belastingen dalen stijgt het besteedbaar inkomen. Dit leidt tot een hoger consumptie en investeringen. De stijging van de effectieve vraag ($EV = C + I + O + E - M$) laat het binnenlands inkomen stijgen.

b $Y = 420$ mld.

$$B = 0,25 \times 420 + 10 = 115$$

$$O = \underline{140}$$

$$B - O = -25 \text{ miljard (begrotingstekort)}$$

c De overheid int 10 mld. minder belasting dus zou je verwachten dat het begrotingstekort ook met 10 mld. zou verslechteren. Doordat door de lagere autonome belasting het binnenlands inkomen stijgt, stijgt het geïnduceerde deel (dat is de $0,25Y$ in de formule) van de belastingen, zodat het begrotingstekort met slechts 5 mld. verslechtert. Het inverdieneffect zit dus in het feit dat door de belastingverlaging het binnenlands inkomen stijgt en de overheid door dat hogere inkomen weer een deel van haar uitgaven via de belastingen terugverdiend.

d $Y = 430$ miljard.

$$B = 0,25 \times 430 + 20 = 127,5$$

$$O = \underline{152}$$

$$B - O = -24,5 \text{ miljard (begrotingstekort)}$$

e De overheid geeft 12 miljard meer uit dus zou je verwachten dat het begrotingstekort ook met 12 miljard zou verslechteren. Doordat overheidsbestedingen stijgen, stijgt het binnenlands inkomen, hierdoor stijgen de belastingontvangsten, zodat het begrotingstekort met slechts 4,5 miljard verslechtert. Het inverdieneffect zit dus in het feit dat door de toegenomen overheidsuitgaven het binnenlands inkomen stijgt en de overheid door dat hogere inkomen weer een deel via de belastingen terugverdiend. Het inverdieneffect = $0,25 \times \$ 30 \text{ miljard} = \$ 7,5 \text{ miljard}$.

2 a Op het trendmatig begrotingsbeleid wordt een uitzondering gemaakt: de niet-beleidsmatige ontwikkeling van de werkloosheidsuitkering. Als deze stijgen in een laagconjunctuur, dan hoeft er niet te worden omgebogen.

b Sociale zekerheid (werkloosheidsuitkeringen).

c De automatische stabilisatoren (progressief belastingstelsel, sociale zekerheid, minimumloon) hebben allen een effect op het inkomen van consumenten en dus op de bestedingen (vraagzijde) in een economie.

d Bij de lagere inkomens worden de uitgaven gebaseerd op wat er actueel binnenkomt (hand-to-mouth). Als het inkomen wordt gestabiliseerd door automatische stabilisatoren dan leidt dat tot een stabiele consumptie. De automatische stabilisatoren doen dan dus goed hun werk.

1.3 De centrale bank

- 25 a** De centrale bank wordt de bank der banken genoemd omdat de centrale bank de bank voor de banken is. Banken kunnen geld storten of geld lenen bij de centrale bank.
- b** De koopkracht stijgt als de kwaliteit van huishoudelijke apparaten – bij gelijke prijzen – toeneemt, omdat dan je voor hetzelfde geld betere producten kunt kopen. Je krijgt meer waar voor je geld. De koopkracht is gestegen.
- c** 1 inflatie, 2 prijzen, 3 koopkracht, 4 lonen, 5 loon-prijsspiraal, 6 rente, 7 prijsstabiliteit.
- d** Voor de welvaart in een land is het belangrijk dat de prijzen niet te hard stijgen. Omdat als de prijzen stijgen er met het inkomen dat mensen verdienen minder goederen en diensten gekocht kunnen worden. De welvaart daalt dan.
- e** Deflatie kan het begin van een crisis zijn, omdat prijsdalingen het gevolg kunnen zijn van een sterk dalende vraag. Omdat producenten niet met voorraden willen blijven zitten, moeten ze bij een dalende vraag de prijzen verlagen. Kenmerkend voor een crisis is de sterk dalende bestedingen.
- 26 a** De Fed streeft niet alleen naar een inflatie van ca 2% maar ook naar volledige werkgelegenheid.
- b** De Fed houdt de rente laag. Een lage rente zorgt ervoor dat lenen goedkoop is en sparen weinig oplevert. Dit zorgt ervoor dat er meer geleend wordt en minder gespaard. Hierdoor nemen de bestedingen en de productie toe. Een stijging van de productie leidt tot meer werkgelegenheid.
- c** Volgens Dieperink is er momenteel geen sprake van een duaal mandaat. Maar Europese verdragen zouden volgens hem wel een duaal mandaat mogelijk maken.
- 27 a** In februari lag de inflatie op ongeveer 1,5% en was stijgend. De ECB streeft naar ca 2%. De genoemde 1,5% met stijgende tendens zal dus voor ECB redelijk wenselijk zijn.
- b** Tijdens de coronacrisis (in 2020 en begin 2021) was er sprake van een daling van de bestedingen. Door deze vraaguitval daalde prijzen.
- c** In 2021 stegen de prijzen trouwens weer sterk door een tekort aan grondstoffen en een sterke stijging van de olie- en gasprijzen. Hogere prijzen van gas en olie leiden tot grotere vervoerskosten en stookkosten bij bedrijven. Die hogere prijzen worden doorbrekend in de prijs van veel producten. Daardoor ontstaat een flinke stijging van het gemiddeld prijspeil: inflatie.
- d** Na februari is het gemiddeld prijspeil flink gestegen. De inflatie bedroeg in november meer dan 5%. Die stijging was volgens het CBS sinds 1982 niet zo hoog geweest. Aan het begin van 2022 steeg de inflatie door tot percentages boven de 8%.

28 a

Figuur 14 Chartaal en giraal geld

- b** Als een bank krediet verleent dan komt er extra chartaal of giraal geld in handen van het publiek. Dit leidt tot geldschepping.

c Mogelijk voorbeeld: Een klant van de bank komt terug van vakantie uit de Verenigde Staten en heeft 500 dollar over. De klant wisselt de dollars om in euro 's. In dit geval wordt niet-geld (dollars zijn geen betaalmiddel in Nederland) omgewisseld in geld.

d Banken worden beperkt bij het uitlenen van geld door een liquiditeitseis van de ECB, doordat banken een deel van de tegoeden van klanten moeten aanhouden in de kas van de bank. Als dat niet zou moeten, zouden banken eindeloos veel geld kunnen uitlenen. Dit zorgt voor een sterk stijgende geldhoeveelheid in de economie met alle gevolgen van dien (te goedkoop lenen, teveel bestedingen, hoge inflatie).

29 a Door pinnen, contactloos betalen en betalen met je mobieltje zijn er steeds minder mensen die met chartaal geld betalen. De hoeveelheid chartaal geld die nodig is voor betalingen daalt dus.

b Als er in een land bijvoorbeeld meer wordt geproduceerd of de prijzen stijgen dan neemt het bbp toe. Dan is er dus ook meer geld nodig om alle transacties af te handelen.

c Als er veel geld in omloop is, kunnen mensen meer besteden. Als de productie(capaciteit) de vraag niet kan bijhouden dan is de kans groot dat de prijzen van producten en diensten gaan stijgen.

d Als er weinig geld in omloop is, kunnen mensen weinig besteden. De vraag en daarmee de productie in een land zal als gevolg daarvan stagneren (niet verder groeien).

30 a Banken moeten genoeg geld in kas hebben voor klanten die hun geld willen opnemen. Daarom moet een bepaald percentage van de girale tegoeden als kasgeld aanwezig zijn.

b $(20 + 50) / 350 \times 100\% = 20\%$

c Kredietverlening (dit zijn de leningen van de klanten) en Rekening-couranttegoed (dit zijn de betaalrekeningen van de klanten).

d De bank moet een minimum-percentage hebben van 10%. De bank kan maximaal uitlenen: $(20 + 50) / (\text{maximale grootte rekening-courant}) \times 100\% = 10\%$

De rekening-courant tegoeden zullen dus maximaal $70 / 0,10 = 700$ mogen zijn. De huidige rekening-courant-tegoeden zijn 350 en mogen dus maximaal met $700 - 350 = 350$ toenemen.

31 a Door het verlagen van de rente wordt lenen goedkoper en sparen levert minder op. Consumenten zullen meer lenen en minder sparen en bedrijven zullen meer lenen om te investeren, hierdoor nemen de bestedingen toe.

b De banken lenen alleen geld bij de ECB als ze zelf onvoldoende geld tot hun beschikking hebben. Als ze voldoende liquiditeiten hebben zullen ze niet lenen bij de ECB en zullen ze ook niet de verandering in rente van de ECB door te hoeven berekenen aan hun klanten. Rentebelief van de ECB mist dan zijn uitwerking.

c In een situatie van deflatie zullen de prijzen omhoog moeten. Dat kan de ECB doen door de bestedingen aan te zwengelen. Dit doen ze door de rente te verlagen (zie vraag a).

32 a Zero lower-bound werd bereikt in 2015. De refirente daalde toen tot 0,0%.

b De ECB moet dan overgaan tot een negatieve rente. Als de ECB een negatieve rente rekent, dan zullen de algemene banken ook een negatieve rente aan klanten moeten rekenen. Dat doen ze liever niet, klanten moeten dan betalen voor het spaargeld. Dat is natuurlijk zeer onaantrekkelijk voor de klanten van deze bank.

c In een laagconjunctuur, de rente kan dan moeilijk verder worden verlaagd om de bestedingen te stimuleren.

d Dat er geen sprake is van zero-lower bound. De banken hebben er voor gekozen de rente toch negatief te laten, ondanks dat dit niet wenselijk lijkt naar de consumenten toe.

e Het zou betekenen dat klanten moeten betalen als ze geld op een spaarrekening zetten. De kans bestaat dan dat klanten weglopen bij de bank.

f Eigen antwoord. Je kunt je geld op de bank laten staan als en kosten voor lief nemen. Je zou het ook contant kunnen aanhouden. Daarnaast zou je er mee kunnen beleggen in aandelen of cryptomunten.

33 a Als de inflatiedoelstelling $I_d = 2$, wordt de beleidsregel:

$$R_b = I_a + 2 + 0,5(I_a - 2) \rightarrow R_b = 1,5 I_a + 1$$

De reële rente is nul als $R_b = I_a \rightarrow 1,5 I_a + 1 = I_a \rightarrow 0,5 I_a = -1 \rightarrow I_a = -2$

De reële rente is nul bij een actuele deflatie van 2%

b Als de nominale rente negatief zou worden, zal het publiek (op grote schaal) kunnen kiezen voor het aanhouden van contant geld in plaats van tegoeden bij banken. Banken zullen hierdoor veel minder liquiditeiten hebben ter dekking van door hen te verlenen kredieten.

c Een voorbeeld van een juiste uitleg is: De beleidsrente zal lager vastgesteld worden. Daardoor wordt lenen goedkoper / sparen minder aantrekkelijk en nemen de bestedingen / consumptieve bestedingen / investeringen toe waardoor de prijzen weer zullen stijgen.

d De volgende antwoorden zijn mogelijk:

- Een werkloosheid hoger dan de natuurlijke werkloosheid zal een neerwaarts effect hebben op de lonen (en zal leiden tot een lagere inflatieverwachting). Hierdoor zal de inflatie op een bepaald niveau gehouden kunnen worden bij een lagere rentestand.
- Bij een werkloosheid lager dan de natuurlijke werkloosheid zal een opwaartse druk ontstaan op de lonen (en dit zal leiden tot een hogere inflatieverwachting). Hierdoor zal een hogere rente nodig zijn om de inflatie op een bepaald niveau te houden.

e $0 = 1 + 2 + 0,5(1-2) - 0,3(U_a - 4) \rightarrow 0 = 2,5 - 0,3U_a + 1,2 \rightarrow 0,3U_a = 3,7 \rightarrow U_a = 12,3$ (bij een werkloosheid van 12,3%).

f Als de CB langere tijd de beleidsregel hanteert wordt het naleven van de inflatiedoelstelling geloofwaardig / zal het publiek geloven dat de CB een afwijking van de inflatiedoelstelling altijd effectief zal bestrijden. Werknemers en bedrijven zullen er van uit gaan dat de inflatie steeds in de buurt van het door de CB nagestreefde percentage zal blijven. Bij loononderhandelingen zullen zij zich naar dat inflatiepercentage richten (waardoor het prijspeil ook stabiel blijft).

34

Instrument	Rente moet stijgen	Rente moet dalen
Openmarkt-transacties	Verkoop waardepapieren en valuta.	Aankoop waardepapieren en valuta.
Reserve verplichtingen	Verhogen reserveverplichtingen.	Verlagen reserveverplichtingen.
Permanente faciliteiten	Verkleinen permanente faciliteiten.	Vergroten permanente faciliteiten.

35 a Veel Europese landen hebben een flink tekort op hun begroting. Omdat ze geen geld 'in kas' hebben, moeten ze geld lenen om uitgaven te kunnen doen. Zulke leningen heten staatsobligaties. Het zijn vaak banken die in grote hoeveelheden staatsobligaties bezitten. De ECB vermindert de hoeveelheid leningen bij de banken door het opkopen van staatsobligaties; de banken kunnen daardoor weer makkelijker geld uitlenen aan burgers en bedrijven. Die kunnen met dat geleende geld producten kopen of investeren, en dat is volgens de ECB goed voor de economie.

b Het risico is dat de ECB heel veel geld de markt in pompt, maar dat het uiteindelijk niet veel oplevert. De stagnerende reële economie wordt ondersteund met monetaire ingrepen. De problemen van de reële economie worden hiermee gemaskeerd. Ook is het de vraag of het middel echt werkzaam is, in de periode 2014-2018 is de inflatie niet immers omhoog gegaan als gevolg van de maatregelen. Het vertrouwen in de werkzaamheid van de monetaire politiek en de euro kan hierdoor een deuk oplopen.

c In de tekst wordt gesproken van het tegengaan van een lage inflatie en een haperende economische groei. Er is dus sprake van een duaal mandaat.

36 a Als de rente al laag is dan zal er al veel geleend en weinig gespaard worden. Extra beschikbaar geld bij banken zal dan niet leiden tot bijvoorbeeld meer leningen, omdat iedereen die wil lenen dat waarschijnlijk al gedaan heeft.

b Als de economie aan het herstellen is, dan zijn de bestedingen aan het toenemen. Het beschikbaar stellen van extra liquiditeiten kan leiden tot versnelde groei van de bestedingen. Als die groei sneller gaat dan het opschalen van de productie, dan kan er bestedingsinflatie ontstaan.

c Er is sprake van een liquiditeitsval als een toename van de maatschappelijke geldhoeveelheid niet wordt gebruikt om uit te geven, maar om te sparen. Het extra geld komt dan terecht in de zogenaamde "inactieve kas". Dit zal vooral gebeuren in een situatie van laagconjunctuur/recessie als het vertrouwen laag en mensen voor de zekerheid liever geld achter de hand houden dan sparen.

d Als er sprake is van een laagconjunctuur dan zal de centrale bank proberen de bestedingen te versterken. Dit kunnen ze doen door de rente te laten dalen of extra geld in de markt te pompen. Als dat extra geld niet wordt gebruikt voor bestedingen, maar voor sparen, dan is het monetair beleid niet effectief.

37 a Het opkopen van staatsobligaties. Hierdoor komt er meer geld in de markt, wat kan worden uitgeleend aan consumenten en ondernemingen. Dit zijn open markttransacties.

b Het doel van het opkoopprogramma was het verhogen van de inflatie, maar ook het stimuleren van de economische groei. Daarbij is dus wel sprake van een duaal mandaat.

c Voor: er is sprake van een crisissituatie. Als er een crisis is moet je alle maatregelen inzetten die de crisis tegen kunnen gaan, ook al zijn die normaal gesproken minder wenselijk.

Tegen: doelstelling van de ECB is reguleren van de inflatie en betrouwbaarheid van het bankwezen. Met deze stimuleringsmaatregelen gaat de ECB eigenlijk buiten zijn boekje.

38 a In 2020 waren er op een miljoen bankbiljetten die in omloop waren 17 vervalsingen. In totaal zijn er 460.000 valse bankbiljetten uit omloop genomen. Er waren dus $460.000 / 17 \times 1.000.000 = 27.508$ miljoen bankbiljetten in omloop.

b Het bankbiljet dat het vaakst vervalst werd in het biljet van € 20.

$36,3\% \times 460.000 = 166.980$. Er waren 166.980 vervalste biljetten van € 20.

c De waarde van geld is gebaseerd op vertrouwen. Als er veel vervalsingen in omloop zijn, zal het vertrouwen in het geld dalen.

d Het gebruik van contant geld daalt. Er wordt dus minder geld opgenomen via automaten. De geldautomaten vormen een grote kostenpost voor banken, ook omdat er steeds plofkraken plaatsvinden. Om die kosten te spreiden en klanten toch te kunnen garanderen dat ze geld kunnen blijven opnemen werd de geldmaat ingevoerd. Dit is goedkoper dan allemaal aparte eigen geldautomaten voor de banken.

39 a De spaarders kregen een gedeelte van geld terug via het depositogarantiestelsel. Dat was volgens Lakeman beter dan een volgens hem onbetrouwbare en ongewenste bank zijn gang te laten gaan.

b Als iedereen tegelijkertijd zijn geld opeist dan heeft de bank onvoldoende liquiditeit om daar aan te voldoen. Vervolgens gaat de bank dan door liquide problemen failliet.

c Voor het hele bankwezen, de klanten van bank en de economie in zijn geheel is het schadelijk dat mensen op basis van een dergelijke acties banken in een kwaad daglicht kunnen stellen en erger nog: failliet kunnen maken.

d Door een goedwerkend toezicht kan voorkomen worden dat mensen het vertrouwen in banken kwijtraken (zoals Lakeman bij de DSB).

40 a Met "too big to fail" wordt bedoeld dat banken heel groot zijn en dat bij een mogelijk faillissement de hele economie totaal ontregeld raakt en dat het vertrouwen in

bankwezen (en de overheid) helemaal verdwijnt. De overheid kan dus niet toestaan dat grote banken failliet gaan.

b Het overeind houden van banken koste ten eerste heel veel geld. Om de banken overeind te houden moet de banken opkopen of de bank grote kredieten geven. In het eerste geval is het lastig te bepalen wat de overheid dan moet betalen, hoe lang ze de bank moeten houden en wanneer en voor hoeveel geld ze een en ander weer kunnen verkopen. Bij het geven van een krediet, moet de overheid hopen dat de betreffende bank ook het krediet kan terugbetalen.

c Uiteindelijk wordt de overheid gefinancierd door de belastingbetaler en wordt dus de reddingsactie betaald door alle Nederlanders.

d Als banken weten dat ze in een risicovolle situatie toch wel gered worden, dan zullen ze wellicht meer risico nemen dan ze zouden doen dan als ze helemaal zelf zouden moeten opdraaien voor de gevolgen. Dit vertonen van meer risicovol gedrag omdat je weet dat een ander voor de schade opdraait is moral hazard (moreel wangedrag).

e De overheid en de centrale banken wilden niet nog een keer het scenario meemaken van banken die (bijna) failliet zouden gaan. De regels voor banken werden daarom aangescherpt.

41 a Als er veel bedrijven failliet gaan tijdens de coronacrisis dan blijven de banken zitten met schulden van bedrijven die niet meer afgelost kunnen worden. Als dat te veel schulden zijn dan kan dat er ook toe leiden dat banken omvallen.

b De overheid moet niet te snel stoppen met steunmaatregelen voor bedrijven.

c De ECB kan de rente die zij rekenen aan banken verlagen. Banken kunnen dan tegen een lagere rente geld uitlenen aan consumenten en bedrijven.

d De ECB kan de reserveverplichtingen voor banken verlagen.

e De ECB kan ook over gaan tot openmarkt transacties (bijvoorbeeld aankoop van obligaties) waardoor er meer geld in de markt beschikbaar komt.

Herhalingsopdrachten

1 a Zorgen voor een stabiel prijsniveau. De ECB streeft naar een inflatiepercentage van ca 2% op lange termijn. De ECB wil dat de inflatie laag, stabiel en voorspelbaar is.

b Hiermee wordt bedoeld dat de inflatie niet te laag moet zijn, maar ook niet te hoog.

c Het doel van de ECB is het streven naar een evenwichtig prijsniveau. Dit is de kerndoelstelling van de ECB, de ECB heeft formeel geen duaal mandaat.

2 a Uit giraal geld en chartaal geld in handen van het publiek.

b Niet al het chartale geld dat in omloop is gebracht is in handen van het publiek. Een deel zit in de kassen van de algemene banken en de centrale bank. Dit gedeelte behoort niet tot de geldhoeveelheid.

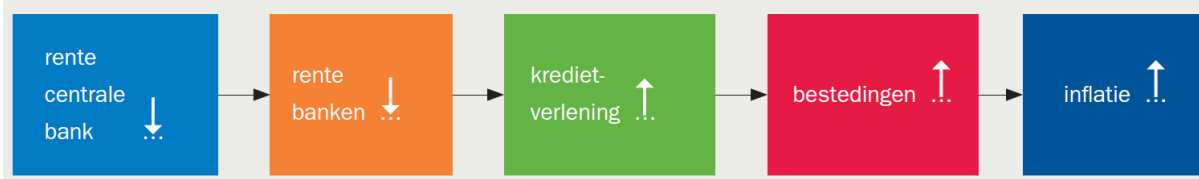
c Kredietverlening. Klanten van een bank sluiten een lening af bij de bank. Hierdoor stijgt de hoeveelheid geld in handen van het publiek

Transformatie. Klanten van een bank verkopen bijvoorbeeld hun aandelen aan de bank. Niet-geld wordt omgezet in geld. Hierdoor stijgt de geldhoeveelheid.

d De banken moeten voor het geld dat zij uitlenen een bepaald percentage in kas houden. Hoe hoger dit percentage is, hoe minder een bank extra kan uitlenen. Door het verhogen van het percentage kan de centrale bank dus de kredietverlening beperken.

3 a

Figuur 18 Rentebelief centrale bank

b In een hoogconjunctuur liggen de bestedingen al hoog en is er kans op inflatie.

Bestedingen en inflatie zou je met een dergelijk beleid nog verder verhogen.

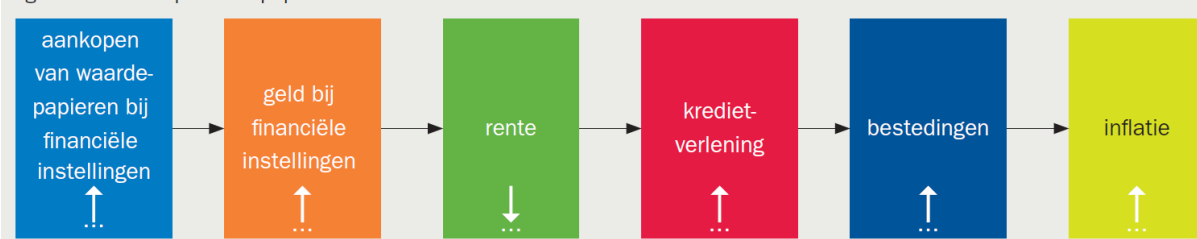
c Dat betekent dat de rente op een percentage van 0% ligt en dat het moeilijk is voor de centrale bank om het verder te verlagen.

d Een negatieve rente betekent dat je moet betalen om je geld op een rekening bij de bank te zetten. Als je dat niet wilt, dan kun je je geld contant aanhouden (of op een andere manier beleggen).

e Vaak heb je geen andere optie dan het geld bij een negatieve rente toch op de bank te laten staan. Immers, het geld contant thuis bewaren heeft ook risico's (diefstal, geld weg bij brand). Het geld op de bank laten staan is wel zo veilig.

4 a

Figuur 19 Aankoop waardepapieren centrale bank

b Openmarktpolitiek.

5 a Veel consumenten en bedrijven willen dan tegelijkertijd hun geld opnemen waardoor een bank te weinig geld in kas heeft om het geld op dat moment uit te keren en in acute betalingsproblemen komt.

b De balans van de bank klopte niet. Mensen hadden daarom geen vertrouwen meer in de bank en haalden zo snel mogelijk hun geld van hun rekening omdat ze bang waren dat de bank failliet zou gaan en dat ze dan hun geld niet meer terug zouden krijgen.

c De centrale bank zou kunnen aangeven dat ze garant staan voor alle tegoeden van de klanten van de bank.

d Betere controle op het opstellen van de balansen van banken.

Verrijkingsopdrachten

1 a Doordat secundaire liquiditeiten snel om te zetten zijn in primaire liquiditeiten kunnen secundaire liquiditeiten dus ook de grootte van de geldhoeveelheid sterk beïnvloeden. Daarom houdt de centrale bank dus ook de grootte van de secundaire liquiditeitenmassa in de gaten.

b In 2019 werd de stijging van M3 voor een groot gedeelte veroorzaakt door kredietverlening aan bedrijven. Dit laatste is een toename van M1. De verandering werd dus grotendeels veroorzaakt door een verandering van de grootte van de primaire liquiditeiten.

c In 2009 was er sprake van de kredietcrisis. Bedrijven hadden geen vertrouwen in de economie en durfden niet te investeren en leenden dus ook weinig, banken durfden in die periode weinig tot geen geld meer uit te lenen.

d Als er weinig economische activiteit zijn, zal er weinig geïnvesteerd worden en wordt er ook weinig geleend. De groei van de geldhoeveelheid zal door het beperkt aantal leningen weinig toenemen of misschien zelfs wel afnemen.

e Een grote geldhoeveelheid zorgt ervoor dat bij bedrijven en gezinnen veel geld aanwezig is dat ze kunnen uitgeven. Als door de toename van de bestedingen van de productiecapaciteit wordt bereikt, dan zal door de toenemende bestedingen inflatie het gevolg zijn.

2 a Voorbeelden zijn: verstrekte leningen, tegoed bij de centrale bank, kasgeld, aandelen, obligaties.

b Hoeveel kapitaal een bank dient aan te houden is afhankelijk van de risico's die de bank neemt. Een bank die grotere risico's neemt, heeft meer kapitaal nodig. Daarom is

het cruciaal dat banken doorlopend beoordelen welke risico's ze lopen met de verschillende onderdelen van hun kapitaal en welke verliezen ze daarmee kunnen lijden.

c Dat zijn activa. Bij onderdeel a werd aangegeven waaruit activa van de bank onder andere bestaan. De activa gebruikt de bank voor hun bedrijfsvoering, bijvoorbeeld investeringen, beleggingen en het geld dat nodig is voor het verstrekken van leningen.

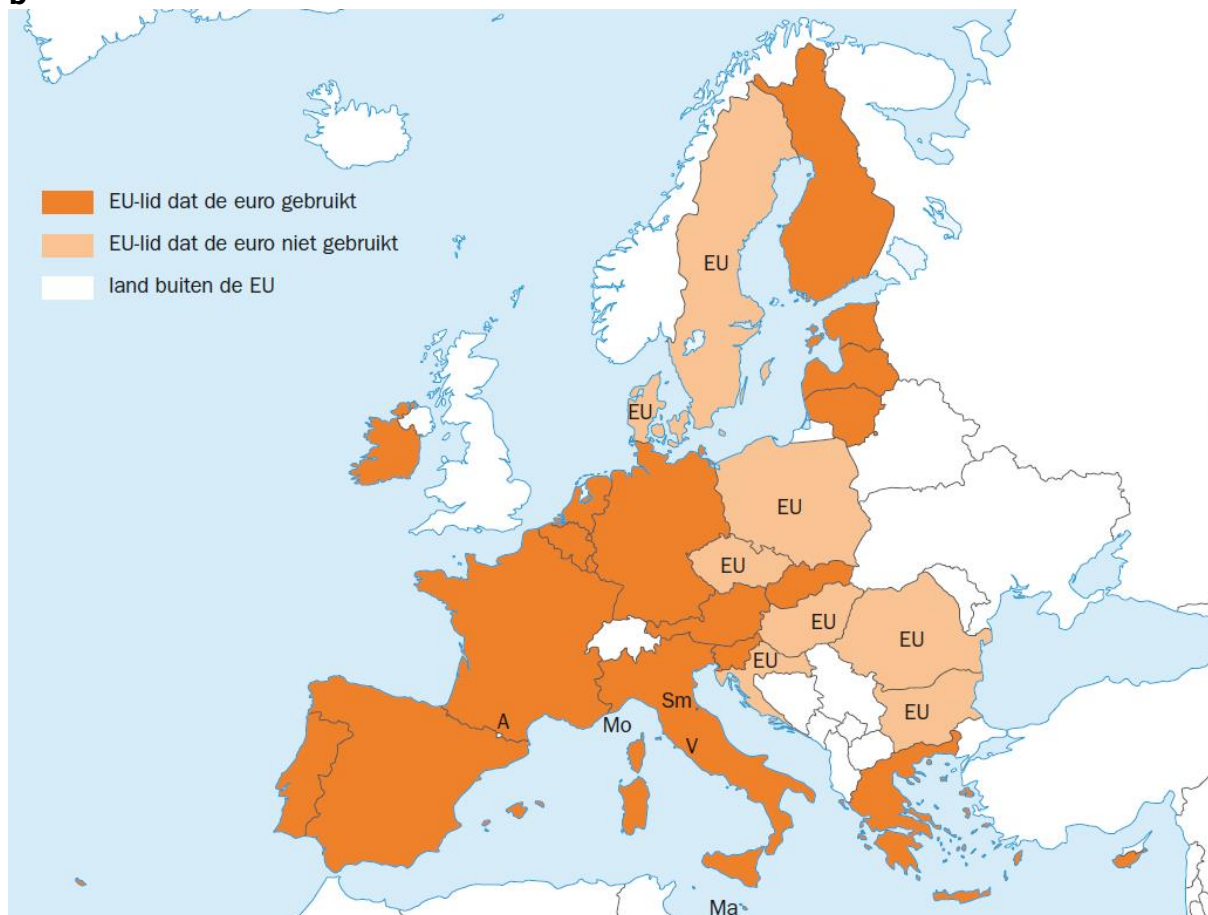
d In de oude situatie was het percentage ruim 15%. Dit is ruim boven de eis van 10,5%. De Nederlandse banken stonden er dus goed voor.

e De situatie is niet veel verslechterd. Het percentage zit nog steeds boven 15%. Door de coronacrisis zijn de banken dus wat dit betreft niet in de problemen gekomen.

1.4 Europa en de wereld

42 a Denemarken, Zweden, Polen, Tsjechië, Hongarije, Bulgarije, Roemenië, Kroatië.

b

c Deze landen zijn zo klein dat het voeren van een eigen monetair beleid en hebben van een eigen munt voor deze landen veel te complex en duur zou zijn.

43 a In de 20^e eeuw heeft Duitsland twee maal een prominente rol in oorlogen gevoerd. In Europa wilde men niet meer dat Duitsland een overheersende (economische) macht zou worden. Samenwerking binnen Europa was dus nodig. De Duitse Mark was voor de invoering van de euro de belangrijkste munt. Door het invoeren van de euro zou de economische macht van Duitsland (en de Duitse Mark) meer binnen een Europese samenwerking worden gebracht.

b Over voordeel nummer 4 uit tabel 6. Omdat de Nederlandse gulden was gekoppeld aan de Duitse Mark had Nederland weinig autonomie als het ging over monetair beleid. In de nieuwe situatie heeft de ECB het voor het zeggen. Nederland heeft dan ook geen autonomie meer in monetair beleid, maar is niet meer alleen afhankelijk van de Duitse centrale bank.

c Doordat er nu meer landen zijn die mee doen aan de euro, zijn er ook meer landen die een stem willen hebben in besluiten over de euro. De rol van Nederland wordt hierdoor minder belangrijk.

44 a Als je economisch samenwerkt moet je afspraken maken over hoe je als landen met je financiën omgaat. De schulden kun je niet te hoog laten oplopen en ook moeten er voldoende buffers zijn om tegenslagen op te vangen. Het is belangrijk daar afspraken over te maken omdat er anders te grote verschillen ontstaan, met alle gevolgen van dien (verschillen in de rentes die je moet betalen, etc).

b Voorbeelden van maatregelen zijn:

- Richtlijnen instellen om sneller je schulden terug te brengen als je schuld te hoog is;
- Het instellen van richtlijnen/regels van de tekorten in trendmatig begrotingsbeleid. De begrotingstekorten zijn dan minder afhankelijk van conjuncturele schommelingen en op lange termijn beter te handhaven;
- Begrotingseisen stellen op korte en middellange termijn zodat duidelijk is waaraan landen moeten voldoen in een periode van 1-3 jaar;
- Landen niet in aanmerking laten komen voor extra leningen indien ze niet aan de eisen voldoen.

c In een crisissituatie kan het nodig zijn om de schulden tijdelijk hoog op te laten lopen, omdat directe financiële actie noodzakelijk.

45 a Directe notering.

b \$ 1.000 / 1,16 = € 862,06

c € 1 = 132 Yen; 100 Yen = € 100 / 132 = € 0,7575; 100 Yen = \$ 0,7575 x 1,16 = \$ 0,8787

d Handelaren in valuta lopen een risico en willen ook verdienen op hun handel, daarom is de prijs waarvoor je een munt koopt hoger dan waarvoor je hem kunt verkopen.

46 a Onderstaand zijn twee mogelijke voorbeelden beschreven.

Vraag naar euro: de vraag naar goederen uit het eurogebied stijgt (bijvoorbeeld VS importeert meer Nederlandse bloemen). Het buitenland heeft meer euro 's nodig om dit te betalen. De vraag naar euro 's stijgt.

Aanbod van euro: Nederland gaat zelf meer energie opwekken door zonne- en windenergie. Hierdoor hoeven ze bijvoorbeeld minder gas te kopen in buitenland om de energiecentrales op te laten draaien. Ze kopen dus minder in het buitenland en hebben minder buitenlandse geld nodig. Ze zullen dan dus ook minder euro's aanbieden om buitenlandse valuta te kopen.

b Als de koers stijgt, levert het verkopen van euro's meer op. Er zullen meer euro's worden aangeboden.

c Door een verzwakking van de dollar worden Amerikaanse producten goedkoper ten opzichte van de producten uit eurolanden. Dit zorgt voor meer import van Amerikaanse producten en een verslechtering van de concurrentiepositie van Europese producten ten opzichte van Amerikaanse producten op de wereldmarkt.

47 a Om de bedrijven over te kunnen nemen zijn dollars nodig. Die dollars worden gekocht met euro's. Het aanbod van euro's stijgt. Hierdoor daalt de koers.

b Om gas te kopen zijn er meer roebels nodig. Die roebels worden gekocht met euro's. Het aanbod van euro's stijgt. Hierdoor daalt de koers.

c Door de Brexit kopen bijvoorbeeld eurolanden minder producten uit het Verenigd Koninkrijk. De vraag naar ponden daalt hierdoor. Dit leidt tot een koersdaling.

d Als er meer geld het land binnenkomt dan dat geld het land uit gaat (overschot op de betalingsbalans), dan zal de hoeveelheid geld (vreemde valuta) in dat land toenemen.

48 a Een stijging van de koers van een munt maakt onze producten in het buitenland duurder en buitenlandse producten in ons land goedkoper. In beide gevallen leidt dit tot een verslechtering van de concurrentiepositie, aangezien wij minder zullen exporteren en minder zullen importeren.

b Een stijging van de koers van een munt maakt onze producten in het buitenland duurder. We zullen minder exporteren en als gevolg hiervan zullen de inkomsten op de betalingsbalans afnemen. Een stijging van de koers van een munt maakt buitenlandse producten in ons land goedkoper. Als gevolg hiervan zullen we meer importeren en zullen we meer geld uitgeven aan het buitenland. De uitgaven op de betalingsbalans zullen toenemen. Beide genoemde effecten leiden tot een verslechtering van de betalingsbalans.

c Als de wisselkoers daalt dan worden onze producten in het buitenland goedkoper. We zullen meer exporteren en dus ook meer produceren. De werkgelegenheid zal stijgen. Als

de wisselkoers daalt dan worden buitenlandse producten in ons land duurder. We zullen minder importeren en als gevolg daarvan kan de binnenlandse productie stijgen. De werkgelegenheid zal dan stijgen.

49 a Door een koersdaling wordt het kopen van buitenlandse producten door Turkije duurder. Door de stijging van de prijzen van buitenlandse producten zal het gemiddeld prijspeil in Turkije stijgen: dit is inflatie. In dit geval spreek je over geïmporteerde inflatie.

b De Turkse centrale heeft lira's gekocht door dollars aan te bieden. De vraag naar lira's steeg hierdoor.

c Een te hoge inflatie leidt tot een daling van de koopkracht van de bevolking in Turkije. Dat zou kunnen leiden tot onvrede onder de bevolking, dit wil de Turkse centrale bank tegengaan.

50 a Als de wisselkoers daalt wordt het voor het buitenland goedkoper om bij ons te kopen. Dit betekent dat onze export zal toenemen. Dit betekent een stijging van de effectieve vraag. De grotere effectieve vraag kan leiden tot prijsstijging in het geval dat de productiecapaciteit bijna is bereikt.

b Een tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans betekent dat de munt van dat land meer wordt aangeboden dan gevraagd. Op grond hiervan zal de koers dalen. Als de koers toch niet daalt betekent dat de munt van dat land gevraagd wordt om een andere reden. Dit zal het geval zijn als er meer kapitaal wordt geïmporteerd dan geëxporteerd. Dit betekent dat het land een overschot heeft op de kapitaalrekening. De koers zal dus niet dalen als het tekort op de lopende rekening wordt gecompenseerd door een overschot op de kapitaalrekening.

c Deflatie betekent dat producten in een land goedkoper worden. In dat geval zal het buitenland eerder producten in ons land gaan kopen, aangezien deze producten goedkoper zijn geworden. Doordat er meer wordt gekocht vanuit het buitenland, stijgt de vraag naar de euro. De buitenlandse munt wordt omgewisseld voor de euro. Een stijgende vraag van de euro zorgt voor een stijging van de wisselkoers.

51 a

$$q_v = -100p + 320$$

$$q_a = 425p - 100$$

$$q_v = q_a$$

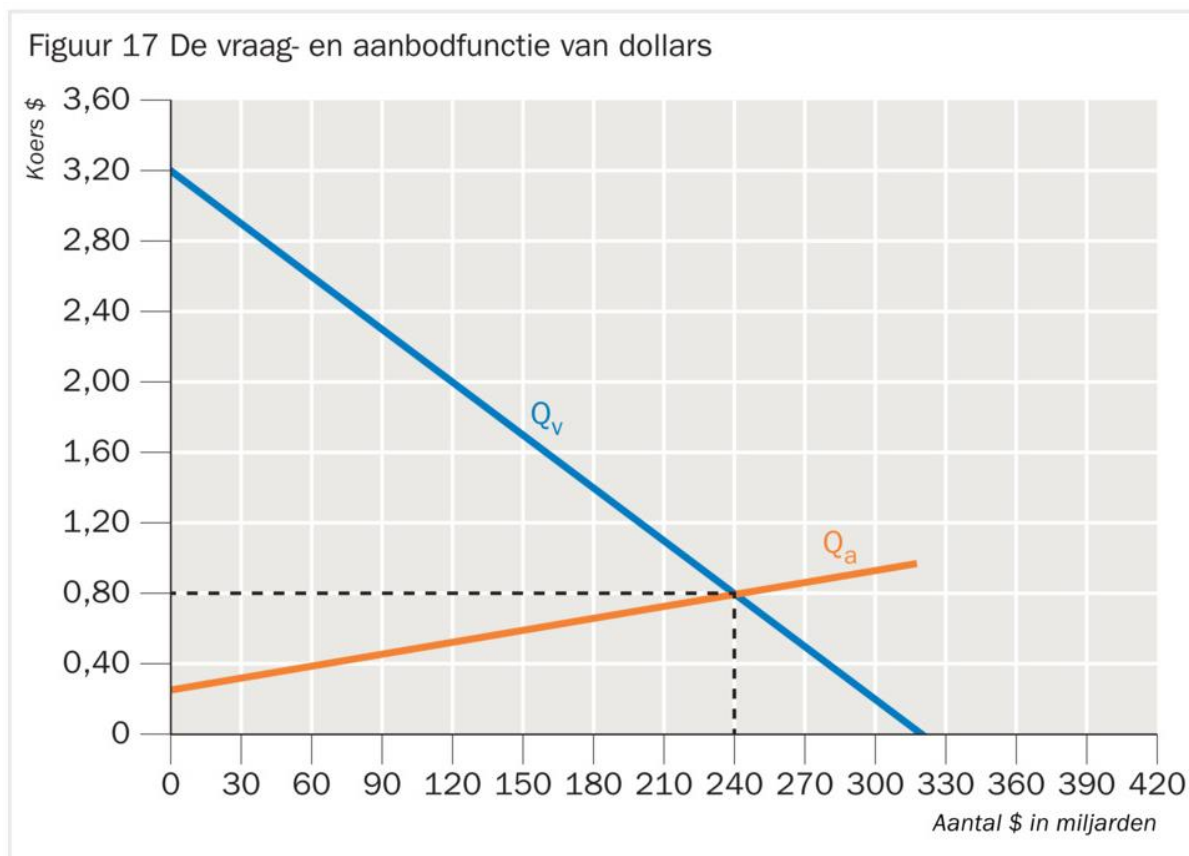
$$-100p + 320 = 425p - 100$$

$$-525p = -420$$

$$p = -420 / -525 = 0,80$$

$$1 \$ = € 0,80$$

b

c Twee mogelijke redenen voor de toename van de vraag naar dollars zijn:

1. De export van de VS neemt toe. Buitenland heeft dollars nodig voor de betaling aan de Amerikaanse leveranciers.
2. Buitenlandse beleggers kopen aandelen van bedrijven in de VS. De aandelen moeten met dollars betaald worden.

d $q_v = -100p + 350$

$q_a = 425p - 100$

$q_v = q_a$

$-100p + 350 = 425p - 100$

$-525p = -450$

$p = -450 / -525 = 0,86$

$1 \$ = € 0,86$

Koersstijging is € 0,06 (€ 0,86 - € 0,80)

e Hier is sprake van een appreciatie. De koers stijgt door marktwerking, het is geen verandering van de officiële spelkoers.

52 a Als er een tekort is op de betalingsbalans dan zal de vraag naar euro 's in verhouding laag zijn en het aanbod in verhouding hoog. Gevolg hiervan is dat de wisselkoers daalt. Een daling van de wisselkoers leidt bijvoorbeeld tot een stijging van de export en daling van de import. Dit leidt weer tot een verbetering van het saldo van de betalingsbalans.

b Bij flexibele wisselkoersen wordt de koers bepaald door vraag en aanbod. De wisselkoers kan door vraag en aanbod ook veelvuldig wijzigen. De fluctuerende koersen zorgen ervoor dat bedrijven die handelen met het buitenland niet zeker weten wat hun product in de toekomst zal opbrengen of wat de kosten zijn van producten of grondstoffen die ze aanschaffen. Als deze onzekerheid te groot wordt zullen (sommige) bedrijven afzien van internationale handel.

c Binnen een muntunie hebben landen vast wisselkoersen. Betalingsbalans- onevenwichtigheden worden dan ook niet door veranderende wisselkoersen gecorrigeerd.

53 a Een tekort op de betalingsbalans van land A met de eurolanden zal niet leiden tot een daling van de koers van de eigen valuta, hetgeen inflatie via hogere kosten van ingevoerde producten voorkomt.

b Revaluatie.

c Voordeel: Bij zwevende wisselkoersen ontstaat automatisch materieel evenwicht op de betalingsbalans. Nadeel: Er is sprake van grote wisselkoersrisico 's als landen handelscontracten sluiten met het buitenland. Omdat bedrijven en mensen graag risico's mijden zal hierdoor minder gehandeld worden. Minder handel betekent verlies aan welvaart, omdat producten niet langer gemaakt worden op de goedkoopste/beste plaats.

d Land C. Bij een zwevende wisselkoers kan materieel evenwicht op de betalingsbalans gerealiseerd worden door de werking van vraag en aanbod op de valutamarkt.

54 a Een optimaal valutagebied geeft de optimale grootte van muntunie waarbij de aanpassing van de economie aan onevenwichtigheden optimaal is.

b Arbeidsmobiliteit betekent dat werknemers breed inzetbaar zijn. Dus zowel in meerdere sectoren als in meerdere gebieden. Doordat in de eurozone er verschillende landen zijn met allemaal verschillende talen en (belastingregels) wordt de arbeidsmobiliteit beperkt. In de Verenigde Staten is de voertaal overal hetzelfde. Ook is het daar veel vanzelfsprekender om "achter je werk aan te verhuizen".

c Binnen de verschillende landen van de EU is het belastingstelsel en de sociale zekerheid op een andere manier vormgegeven. Binnen de EU is er wel sprake van een coördinatie van de sociale zekerheid, maar dat betekent niet dat er gemeenschappelijke regels op dat gebied bestaan. Ook op gebied van belastingen geldt dit: er is sprake van coördinatie; maar landen bepalen bijvoorbeeld bij inkomsten- en vennootschapsbelasting zelf hun tarieven. Dit kan er toe leiden dat automatische stabilisatoren (sociale zekerheid en progressieve belastingen) op een andere manier en in een ander tempo plaatsvinden in de verschillende EU-landen.

d Als er onvoldoende afstemming is in beleid of werking van de economie in de verschillende landen, dan kunnen de voordelen van het toetreden tot het valutagebied niet opwegen tegen de (monetaire) vrijheid die landen opgeven door toe te treden tot dat valutagebied.

55 a

Drie onderdelen monetair trilemma	Toelichting op onderdelen monetair trilemma
Vaste wisselkoers	Landen spreken een vaste wisselkoers af tussen de munten van de twee landen.
Vrije kapitaalstromen	Internationale verplaatsingen van geld en kapitaal. Bij vrije kapitaalstromen verplaatsen grote hoeveelheden geld zich zonder grote vertraging over de grenzen.
Monetair beleid gericht op binnenlandse bestedingen	De centrale bank kan de rentestand die zij berekenen aan banken verlagen. Hierdoor kunnen banken goedkoper geld lenen. Als de banken die lagere rentestand doorberekenen aan hun klanten dan wordt lenen goedkoper en levert sparen minder op. Hierdoor wordt er meer geleend en minder gespaard: de bestedingen stijgen.

b Binnen de eurozone is er sprake van een monetair beleid gericht op de inflatie en dus op de bestedingen binnen de eurozone. Ook is er sprake van vrije kapitaalstromen. Het sturen met de rentestand op de wisselkoers wordt hierdoor lastig. Er is dus sprake van een monetair trilemma.

c De Verenigde Staten vormen een zelfstandig (optimaal) valutagebied. De Verenigde Staten hebben dus geen noodzaak om vaste wisselkoersafspraken te maken met andere landen. Daarom is hier geen sprake van een monetair trilemma.

d Ja, hier is sprake van een monetair trilemma. De Deense centrale bank moet het rente-instrument gebruiken om de Deense Kroon binnen de gestelde bandbreedte te

houden en kan hiermee geen monetair beleid voeren dat gericht is op de binnenlandse vraag.

56 a In dit geval is er sprake van een vaste wisselkoers en vrij kapitaalverkeer en is het voor de Duitse centrale bank (Bundesbank) niet mogelijk om binnenlandse monetair beleid te voeren waarmee de te grote geldhoeveelheid kon worden teruggebracht. Hier is dus sprake van een monetair trilemma.

b Het verkleinen van de geldhoeveelheid kan hier niet plaatsvinden door middel van een verhoging van de rentestand. Dit zou leiden tot nog meer kapitaalimport. De Bundesbank zou het dan moet zoeken in vergroten van de kasreserves van banken of openmarktpolitiek (bijvoorbeeld verkopen van obligaties of valuta).

c De opwaartse druk van de wisselkoers van de Duitse markt kon niet meer worden tegengehouden met rentebeleid. De officiële spilkoers moest naar boven worden bijgesteld: dit is revaluatie.

d Ja, in de nieuwe situatie blijven de drie genoemde factoren van kracht, alleen kan het zo zijn dat op korte termijn de beleidsinstrumenten niet daadwerkelijk hoeven worden ingezet.

57 a De laagst toegestane koers is $0,925$ (de helft van 15%) \times € 0,40 = € 0,37. Het vraagtekort naar deze munt is dan: $(300 \times 0,37 - 76) - (-100 \times 0,37 + 68) = 4$ (miljard munteenheden).

Het interventiebedrag bedraagt dan: 4 miljard \times € 0,37 = € 1,48 miljard.

b Door de interventie zal de koers zal stijgen, omdat de evenwichtsprijs (€ 0,36) onder de onderste interventiekoers ligt, hetgeen de internationale concurrentiepositie van dit land binnen de EU zal verslechteren waardoor

- de export naar eurolanden zal afnemen
- de invoer uit de andere eurolanden goedkoper maakt hetgeen kan leiden tot meer import.

c Lagere loonbelastingtarieven kunnen de loonkosten verlagen, hetgeen via een daling van de kosten per eenheid product kan leiden tot een verbetering van de concurrentiepositie en een toename van de export. Hogere belastingtarieven kunnen de binnenlandse bestedingen afremmen, hetgeen ook kan betekenen dat er minder vraag naar importproducten komt waardoor de import afneemt/minder groeit.

d De CB koopt de eigen munteenheid (in ruil voor euro's) op bij de algemene banken in dit land, waardoor de liquiditeit van deze banken afneemt. Dat zal de kredietverlening afremmen (waardoor er minder gevaar voor bestedingsinflatie is).

Herhalingsopdrachten

1 a Het pact is tot stand gekomen met als doel de stabiliteit van de nieuwe Europese munt, de euro, te garanderen.

b De gedachte was en is dat als in veel landen de tekorten uit de hand lopen, dat leidt tot opdrijving van de rente en tot een verzwakking van de munt door hogere inflatie.

c Door toe te treden tot de eurozone werd het voor Griekenland makkelijker om te handelen met landen uit de eurozone. De Griekse economie stond er slecht voor. Door toe te treden tot eurozone, sloot Griekenland zich aan bij een welvarend economisch gebied en zou Griekenland van de welvaart van de andere landen kunnen profiteren.

2 a Een wisselkoersstijging kan heel veel oorzaken hebben. Voorbeelden zijn:

- Veel vraag naar producten die het betreffende land exporteert.
- Veel vraag naar diensten die het land exporteert
- De rente in dat land is hoog, waardoor beleggers in het betreffende land willen beleggen en waardoor de vraag naar de munt van dat land stijgt.

b Degenen die handelen in munten lopen een risico en willen ook winst maken. Ze zullen daarom de munten voor een hoger bedrag verkopen dan waarvoor ze munten inkopen.

c \$ 2.000 / 1,22 = € 1.639,34

d

Inkoop: € 200 / 1,22 =	€ 163,93
Verkoop: € 200 / 1,28 =	€ 156,25
Koersverlies	€ 7,68

3 a Door een wisselkoersstijging betaal je in verhouding minder euro's voor buitenlandse producten. Je import wordt dus goedkoper en zal stijgen.

b Door een wisselkoersstijging wordt je export duurder en zal je export dalen, wat slecht is voor de economie omdat wij dan minder aan het buitenland verkopen.

c Een hoge wisselkoers leidt er toe dat je export duurder wordt. Onze producten worden duurder in het buitenland. Onze concurrentiepositie verslechtert hierdoor. De import wordt wel goedkoper, maar daar profiteert vooral het buitenland van aangezien deze producten in het buitenland worden gemaakt.

4 a Landen spreken een wisselkoers (spilkoers) af of een bandbreedte waarbinnen de wisselkoers zich moet bewegen.

b Hierdoor daalt het koersrisico dat Deense exporteurs/importeurs hebben als ze handelen met landen uit de eurozone. Denemarken is lid van de EU en heeft er dus baat bij dat de handel met EU-landen vlot kan plaatsvinden. Doordat ze beperkt zwevende wisselkoersen hebben kan het aanpassingsmechanisme via de wisselkoers gedeeltelijk zijn werk doen. Ook kan de Deense centrale bank dan (zeer beperkt) zelfstandig monetair beleid voeren.

c De centrale bank kan ingrijpen met een valuta-interventie (Kronen opkopen) of een rente-interventie (spilkoers verlagen).

d Als bijvoorbeeld de koers van de Deense kroon te laag is moet de Deense centrale bank Kronen opkopen met behulp van vreemde valuta die zij in kas heeft. Op een gegeven ogenblik heeft de centrale bank haar hoeveelheid vreemde valuta opgebruikt.

5 a Optimale grootte van muntunie waarbij de aanpassing van de economie aan onevenwichtigheden optimaal is.

b Voorwaarden zijn:

- Een hoge mate van arbeidsmobiliteit tussen landen en binnen sectoren is noodzakelijk, op die manier kunnen landen schokken goed opvangen. Arbeidsmobiliteit tussen lidstaten kan een belangrijke corrigerende factor zijn als een deel van het valutagebied door een eenzijdige schok wordt geraakt.

- Lonen en prijzen moeten flexibel zijn. Schommelingen in bestedingen moeten door een economie kunnen worden opgevangen. De markt doet hierbij zijn werk: bij prijzen en lonen moet er sprake zijn van flexibiliteit. Neerwaartse loonflexibiliteit is daarbij problematisch. Lonen zijn vastgelegd in cao's en werknemers zullen een loondaling ook moeilijk accepteren aangezien hun bestedingen samenhangt met hun inkomen.

- De economisch structuur van landen moet niet te eenzijdig zijn. Ook moet er sprake zijn van een evenwichtige verdeling van financiële instellingen en bezittingen en schulden over de verschillende landen van de monetaire unie.

- Hiernaast zal aanpassing ook beter gaan als er sprake is van enigszins gelijke begrotingen van overheden (begrotingsintegratie), zodat bijvoorbeeld automatische stabilisatoren (sociale zekerheid en belastingstelsels) elkaar niet tegenwerken.

c Nee, de eurozone kun je geen optimaal valutagebied noemen. De arbeidsmobiliteit is in verhouding laag en de begrotingspolitiek van de verschillende landen is verschillend als je dit vergelijkt met de bijvoorbeeld de Verenigde Staten.

d Het monetair trilemma houdt in dat een centrale bank niet tegelijkertijd kan streven naar vrij kapitaalverkeer, een vaste wisselkoers en onafhankelijk binnenlands monetair beleid.

Verrijksopdrachten

1Eigen uitwerking

2Eigen uitwerking

Extra rekenen**1 a** De liquiditeitspositie van de algemene banken in de eurozone:

Liquide middelen = € 150 miljard + € 30 miljard = € 180 miljard.

Direct opeisbare verplichtingen = € 500 miljard + € 320 miljard = € 820 miljard.

Liquiditeitspositie = (€ 180 miljard / € 820 miljard) × 100% = 22%.

b Maximale kredietverlening = € 180 miljard / 0,2 = € 900 miljardDirect opeisbare verplichtingen = € 500 miljard + € 320 miljard = € 820 miljard _

Maximale kredietuitbreiding = € 80 miljard.

c Als de ECB de verplichte kasreserve verlaagd met 50% dan hebben de banken € 7,5 miljard meer liquiditeiten. Extra kredietuitbreiding = € 7,5 miljard / 0,2 = 37,5 miljard.**2 a** Maatschappelijke geldhoeveelheid = girale geld + chartale geldhoeveelheid

Girale geldhoeveelheid 2020 = maatschappelijke geldhoeveelheid 2025 - chartale

geldhoeveelheid 2020 = € 140 miljard - € 40 miljard = € 100 miljard.

b Girale geldhoeveelheid 2020 = € 100 miljard = 133,33% van 2015.

133,33% = € 100 miljard.

100% = (€ 100 miljard / 133,33) × 100 = € 75 miljard.

Girale geldhoeveelheid 2015 = € 75 miljard.

In de opgave mist een zin: "De girale geldhoeveelheid was in 2020 33,33% hoger dan in 2015". Op dit moment kan de girale geldhoeveelheid alleen worden afgelezen uit figuur 1, waardoor er afleesverschillen kunnen zijn.

3 a Tabel 2

\$ 17,99 / 1,49232 = € 12,05	¥ 6500 / 135,2634 = € 48,05	CHF 25,60 / 1,5169 = € 16,88
CA\$ 127,50 / 1,54201 = € 17,83	£ 0,94 / 0,9177 = € 1,02	\$ 399 / 1,49232 = € 267,37

b Tabel 3

Euro	Am. Dollar	Can. Dollar	Br. Pond	Jap. Yen	Zw. Frank
€ 16,95	€ 16,95 × 1,49232 = \$ 25,29	€ 16,95 × 1,54201 = CA\$ 26,14	€ 16,95 × 0,91777 = £ 15,56	€ 16,95 × 135,26340 = ¥ 2.292,72	€ 16,95 × 1,51619 = CHF 25,70
€ 2,59	€ 2,59 × 1,49232 = \$ 3,87	€ 2,59 × 1,54201 = CA\$ 3,99	€ 2,59 × 0,91777 = £ 2,38	€ 2,59 × 135,26340 = ¥ 350,33	€ 2,59 × 1,51619 = CHF 3,93

Examenvorbereiding

Uit: vwo eindexamen 2015, 2e tijdvak, opgave 6, vraag 23-25

23 Bij stijging van de wisselkoers van de US dollar in LV. Een voorbeeld van een juiste verklaring is: De schulden die het bedrijf heeft uitstaan in US dollars zijn veel groter dan de US dollarbezittingen. Bij stijging van de wisselkoers van de US dollar zal de toename van de US dollarschulden, omgerekend in LV, dus veel groter zijn dan die van de US dollarbezittingen. (Het eigen vermogen zal per saldo afnemen.)

24 Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- De grotere beschikbaarheid van leningen kan leiden tot meer investeringen in ontwikkelingslanden, waardoor efficiënter en zodoende goedkoper kan worden geproduceerd (en de internationale concurrentiepositie kan verbeteren)
- waardoor de export kan toenemen, met extra vraag naar de lokale valuta en versterking van de wisselkoers ten opzichte van de dollar.

25 Voorbeelden van juiste argumenten zijn:

- Het gegeven dat het Wisselfonds een verhoogde rente in rekening brengt aan bedrijven (wat gezien kan worden als een risico-opslag).
- Het gegeven dat het Wisselfonds over langdurig vermogen beschikt, betekent dat tijdelijke verliezen kunnen worden opgevangen (waardoor het fonds grotere risico's kan accepteren).
- Het gegeven dat het Wisselfonds in veel verschillende valuta's belegt, betekent dat het risico gespreid is.

Uit: vwo eindexamen 2014, 2^e tijdvak, opgave 2, vraag 7-10

7 Voorbeelden van een juiste verklaring zijn:

- Een verklaring waaruit blijkt dat de verbetering van de internationale concurrentiepositie van Noord als gevolg van de relatief lage inflatie leidt tot een stijging van de export en daarmee van de vraag naar de munt ten opzichte van het aanbod, waardoor de muntkoersen van Noord gemiddeld stijgen ten opzichte van die van Zuid.
- Een verklaring waaruit blijkt dat de verslechtering van de internationale concurrentiepositie van Zuid als gevolg van de relatief hoge inflatie leidt tot een daling van de export en daarmee van de vraag naar de munt ten opzichte van het aanbod, waardoor de muntkoersen van Zuid gemiddeld dalen ten opzichte van die van Noord.

8 Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:

- Een uitleg waaruit blijkt dat de sterkere concurrentiepositie van Noord leidt tot een grotere vraag naar de euro zodat deze in koers stijgt, maar dat deze stijging tegengegaan wordt door de kleinere vraag naar de euro die het gevolg is van de verslechtering van de concurrentiepositie op de wereldmarkt van Zuid. Hierdoor behoudt Noord uiteindelijk zijn sterke concurrentiepositie.
- Een uitleg waaruit blijkt dat de sterkere concurrentiepositie van Noord leidt tot een grotere vraag naar de euro zodat deze in koers stijgt, maar dat deze stijging tegengegaan wordt door de kleinere vraag naar de euro doordat beleggers minder vertrouwen hebben in de euro. De vraag naar de euro daalt hierdoor, wat een neerwaarts effect heeft op de koers. Hierdoor behoudt Noord zijn sterke concurrentiepositie.

9 Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Een uitleg waaruit blijkt dat de lagere rente de vraag naar krediet versterkt, waarmee de aankoop van onroerend goed gefinancierd wordt. Deze stijging van de vraag heeft geleid tot een hoge productie in de bouwsector.

10 Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Een uitleg waaruit blijkt dat indien Zuid verzekerd is van financiële steun van Noord, overheden van Zuid in de verleiding komen om onverantwoord grote tekorten op hun begroting te laten ontstaan.